

ՆԱՆՈՒՆ ՆԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԱՆՐԱԴԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՆԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԱՆՐԱԴԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՆՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ

Ո Ր Ո Շ Ո Ւ Մ Ը

ՔԱՂԱՔԱՅԻ ԱՐՏԱԿ ԶԵՅՆԱԼՅԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՆԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ ՆՏ ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ 26-ՐԴ ԳԼԽԻ՝ ՆԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԱՆՐԱԴԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՆՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՆԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԱԲՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ

Քաղ. Երևան

28 նոյեմբերի 2007թ.

Նայասարանի Նանրապետության սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Գ. Նարությունյանի (նախագահող), Կ. Բալայանի, Ն. Դանիելյանի, Ֆ. Թոխյանի (զեկուցող), Զ. Ղուկասյանի, Ն. Նազարյանի, Ռ. Պապայանի, Վ. Պողոսյանի,

մասնակցությամբ՝

դիմող՝ քաղաքացի Ա. Զեյնալյանի,

գործով որպես պատասխանող կողմ ներգրավված՝ ՆՏ Ազգային ժողովի պաշտոնական ներկայացուցիչ՝ ՆՏ Ազգային ժողովի նախագահի խորհրդական Դ. Մելքոնյանի,

համաձայն Նայասարանի Նանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետի եւ 101 հոդվածի 6-րդ կետի, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Նայասարանի Նանրապետության օրենքի 25 եւ 69 հոդվածների,

դռնբաց նիստում բանավոր ընթացակարգով քննեց «Քաղաքացի Արտակ Զեյնալյանի դիմումի հիման վրա՝ ՆՏ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 26-րդ գլխի՝ Նայասարանի Նանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Գործի քննության առիթը քաղ. Ա. Զեյնալյանի՝ սահմանադրական դատարանում 17.08.2007թ. մուտքագրված դիմումն է:

Լսելով գործով զեկուցողի հաղորդումը, դիմողի եւ պատասխանող կողմի ներկայացուցչի բացատրությունները, հետազոտելով ՆՏ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը, ՆՏ դատական օրենսգիրքը եւ գործում առկա մյուս

փաստաթղթերը, Նայասրանի Նանրապետության սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Զ Ե Ց**.

1. ՆՏ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքն (այսուհետ՝ քաղ. դատ. օր.) ընդունվել է Նայասրանի Նանրապետության Ազգային ժողովի կողմից 1998 թվականի հունիսի 17-ին, Նայասրանի Նանրապետության Նախագահի կողմից ստորագրվել է 1998 թվականի օգոստոսի 7-ին եւ ուժի մեջ է մտել 1999 թվականի հունվարի 1-ից՝ հետագայում ենթարկվելով մի շարք փոփոխությունների:

ՆՏ քաղ. դատ. օր.-ի 26-րդ գլուխը, որն ընդգրկված է օրենսգրքի երրորդ բաժնի («Առանձին փեսակի գործերով վարույթների առանձնահատկությունները») առաջին ենթաբաժնում («Նախուկ հայցային վարույթներ») եւ վերնագրված է «Պետական մարմինների, փեղական ինքնակառավարման մարմինների եւ դրանց պաշտոնատար անձանց՝ օրենքին հակասող ակտերն անվավեր ճանաչելու կամ նրանց գործողությունները (անգործությունը) վիճարկելու վերաբերյալ գործերի վարույթը», բաղկացած է հինգ հոդվածից (159-163 հոդվածներ) եւ նախատեսում է պետական մարմինների, փեղական ինքնակառավարման մարմինների եւ դրանց պաշտոնատար անձանց՝ օրենքին հակասող ակտերը դատական կարգով անվավեր ճանաչելու կամ նրանց գործողությունը (անգործությունը) վիճարկելու հիմքերը (հոդվ. 159), պետական մարմինների, փեղական ինքնակառավարման մարմինների եւ դրանց պաշտոնատար անձանց՝ օրենքին հակասող ակտերն անվավեր ճանաչելու մասին դիմումի էությունը (հոդվ. 160), դիմումին առաջադրվող պահանջները (հոդվ. 161), դատարանի կողմից դիմումի քննության կարգը (հոդվ. 162), դատարանի վճռին ներկայացվող պահանջները (հոդվ. 163):

2. Դիմող կողմը սահմանադրական դատարան ներկայացնելով Երեւանի Կենտրոն եւ Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին արյանի դատարանի 22.01.2007թ. որոշումը, Երեւան քաղաքի Շենգավիթ համայնքի առաջին արյանի դատարանի 01.11.2006թ. եւ 29.03.2007թ. որոշումները, ՆՏ վերաքննիչ դատարանի 27.06.2007թ. վճիռը, ՆՏ վճռաբեկ դատարանի 16.06.2006թ., 06.02.2007թ., 13.03.2007թ., 10.04.2007թ. եւ 16.04.2007թ. որոշումները, գտնում է, որ ընդհանուր իրավասության դատարանները մերժել են դատարանների (դատավորների) գործողությունները (անգործությունը) վիճարկելու վերաբերյալ իր դիմումները՝ պարճառաբանելով, որ ՆՏ քաղ. դատ. օր.-ի 26-րդ գլխում նախատեսված նորմերը չեն վերաբերում դատարանների (դատավորների) գործողությունները (անգործությունը) վիճարկելու վերաբերյալ գործերի վարույթին, եւ որ քաղ. դատ. օր.-ի հիշյալ գլխի նորմերը՝

ընդհանրապես, եւ 160 հոդվածը՝ մասնավորապես, դատական իշխանություն իրականացնող մարմինների վրա չեն տարածվում, հետեւաբար՝ այդօրինակ դիմումները ենթակա չեն դատական քննության: Միաժամանակ, ՆՏ վճռաբեկ դատարանը վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու մասին իր 16.04.2007թ. որոշման մեջ արձանագրել է, որ բողոքի ընդունելիության հիմքերը բացակայում են, քանի որ «վճռաբեկ դատարանի կողմից սույն գործով կայացվելիք դատական ակտն օրենքի միատեսակ կիրառության համար էական նշանակություն չի կարող ունենալ»:

Դիմող կողմը հարցի սահմանադրականությանն առնչվող փաստարկների շրջանակներում գտնում է, որ ընդհանուր իրավասության դատարանների ակտերով գրկվել է ՆՏ Սահմանադրության 18 հոդվածով ամրագրված դատական պաշտպանության իրավունքից:

Դիմողի պնդմամբ՝ «Կոնկրետ գործով դատարան ստեղծվում, ձեւավորվում է պաշտոնապար անձի կամ անձանց՝ «Նայցադիմումը (դիմումը, բողոքը) վարույթ ընդունելու մասին» որոշմամբ: Նետեաբար, մինչեւ գործը վարույթ ընդունելու մասին որոշման կայացումը (կամ մերժումը) դեռ չկա «օրենքի հիման վրա ստեղծված դատարան», եւ գործ ունենք պաշտոնապար անձի (անձանց) հետ, որը (որոնք) կարող է(են) ...անգործություն ցուցաբերել»: Այդ անգործության պատճառով իրեն փոժած համարող անձը պետք է իրավունք եւ իրական հնարավորություն ունենա օրենսդրությամբ նախատեսված եղանակներով պաշտպանելու իր իրավունքները նման խախտումներից:

Ըստ դիմողի՝ ՆՏ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 26-րդ գլխում դատավորի անգործության բողոքարկման վերաբերյալ դրույթի բացակայության արդյունքում սրացվում է այնպես, որ եթե դատարանը չընդունի հայցը, դիմումը կամ բողոքը՝ ոչ թե վարույթ չընդունելու վերաբերյալ որոշում կայացնելու միջոցով, այլ պարզապես անգործությամբ, ապա ոչինչ անել հնարավոր չէ, քանի որ չկա այն «պոզիտիվ» դատական ակտը, որը կարող էր բողոքարկվել վերադաս արյանում, եւ դատարանները մերժում են նման հայցը (դիմումը կամ բողոքը)՝ ՆՏ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում դատավորի անգործությունը բողոքարկելու դրույթի բացակայության պատճառաբանությամբ: Դիմողը գտնում է, որ այս իրավական դիրքորոշումը նենգափոխում է դատական պաշտպանության եւ արդարադատության մարչելիության իրավունքների էությունը՝ «գրոյացնելով» դրանց բովանդակությունը:

Դիմող կողմն այն տեսակետն ունի, որ սույն դեպքում ոչ թե գործ ունենք օրենքի՝ դատական պրակտիկայի միջոցով հաղթահարելի բացի հետ, այլ այնպիսի բացի, որն առաջացնում է դատարաններին ուղղված դիմումների անտեսման, խախտված իրավունքների վերականգնման իրավական պաշտպանության որևէ միջոցի իսպառ բացառման հակասահմանադրական իրավիճակ:

Դիմողը կարծում է, որ դատարանների վերը շարադրված իրավական դիրքորոշումը խախտում է իշխանությունների հավասարակշռումը, լուրջ բաց առաջացնելով իրավական ակտերի դատական վերահսկողության առումով եւ վրանգելով ՏՏ Սահմանադրության 18 հոդվածով նախատեսված՝ անձի իրավունքների եւ ազատությունների դատական պաշտպանության իրավունքի իրականացումը:

3. Պատրասխանող կողմն առարկելով դիմողի փաստարկները, գրնում է, որ ՏՏ օրենսդրությամբ, մասնավորապես, ՏՏ քաղ. դատ. օր.-ի 26-րդ գլխի դրույթներով երաշխավորվում է անձի՝ Սահմանադրության 18 հոդվածով ամրագրված իրավունքի պաշտպանությունը: Ըստ պատրասխանող կողմի՝ «ՏՏ քաղ. դատ. օր.-ի 159 հոդվածն ուղղակիորեն սահմանում է, որ պետական մարմինների, տեղական ինքնակառավարման մարմինների եւ դրանց պաշտոնապար անձանց՝ օրենքին հակասող ակտերն անվավեր ճանաչելու կամ նրանց գործողությունը (անգործությունը) վիճարկելու համար հիմք են նշված ակտն օրենքին հակասելը եւ դիմողի՝ ՏՏ Սահմանադրությամբ ու օրենքներով երաշխավորված իրավունքի եւ (կամ) ազատության խախտման փաստի առկայությունը»: Կողմը գրնում է նաեւ, որ «...օրենքն օգտագործում է «պետական մարմին» եւ «պաշտոնապար անձ» հասկացությունները՝ դրանով իսկ յուրաքանչյուրին իրավունք վերապահելով վիճարկել ցանկացած պետական մարմնի կամ պաշտոնապար անձի գործողությունը կամ անգործությունը»: Պատրասխանող կողմը գրնում է նաեւ, որ օրենսգրքի վիճարկվող գլխում «...դատավորի գործողություններն ու անգործությունը վիճարկելու իրավունքի առանձնացումը ոչնչով արդարացված չէր լինի եւ այդ դեպքում նույնիսկ կարող էր այն թուր կարծիքը սրելով, որ դատարանը պետական մարմին, իսկ դատավորը՝ պաշտոնապար անձ չէ»:

Պատրասխանող կողմը գրնում է նաեւ, որ չի կարելի դատարանի եւ դատավորի գործողությունների ու անգործության յուրաքանչյուր դեպքի բողոքարկումն իրականացնել ՏՏ քաղ. դատ. օր.-ի 26-րդ գլխի դրույթների հիման վրա: Մասնավորապես, ՏՏ քաղ. դատ. օր.-ի 26-րդ գլխով սահմանված կարգով բողոքարկման ենթակա չեն.

- դափնաբերի այն ակտերն ու գործողությունները, որոնց բողոքարկման համար օրենսդրությամբ սահմանված է հատուկ դափնաբերական կարգ,

- դափնաբերի միջանկյալ ակտերը, որոնք ընդունվում են գործն ըստ էության քննելու ընթացքում եւ կարող են բողոքարկվել միայն վերաքննության կամ վճռաբեկության կարգով,

- այն ակտերը, որոնց բողոքարկումը կհանգեցնի «...դափնաբերական արյանների միջեւ ֆունկցիոնալ կապի վերացմանը, աղճատմանը, դափնաբերական ակտերի կայունության կորստի»:

Պատասխանող կողմը գտնում է նաեւ, որ ՏՏ քաղ. դափ. օր.-ի 26-րդ գլխի՝ հակասահմանադրական ճանաչվելու դեպքում անձինք կզրկվեն պետական այլ մարմինների եւ պաշտոնապար անձանց ակտերն ու գործողությունները (անգործությունը) վիճարկելու, եւ, հետեւաբար՝ իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունքից:

Պատասխանող կողմը միաժամանակ փաստեց, որ իրավակիրառական պրակտիկայում տեղ է գտել դիմողի իրավունքների խախտում, ինչպես նաեւ առկա է օրենսդրական բաց, որի հաղթահարման ուղղությամբ գործնական քայլեր են արվում:

4. ՏՏ քաղ. դափ. օր.-ի 15 հոդվածի 2-րդ մասի 4-րդ կետի համաձայն՝ «Քաղաքացիական գործեր քննող դափնաբեր ... քննում է ... քաղաքացու իրավունքները, ազատությունները եւ օրինական շահերը խախտող պետական մարմնի, տեղական ինքնակառավարման մարմնի եւ դրանց պաշտոնապար անձանց՝ օրենքին հակասող ակտերն ամբողջովին կամ մասնակիորեն անվավեր ճանաչելու վերաբերյալ գործերը»:

ՏՏ քաղ. դափ. օր.-ի 163 հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ եւ 3-րդ կետերի համաձայն՝ պետական մարմնի, տեղական ինքնակառավարման մարմնի կամ դրանց պաշտոնապար անձի ակտն անվավեր ճանաչելու վերաբերյալ գործով դափնաբերի վճռի եզրափակիչ մասը պետք է պարունակի նշում՝ ակտն ամբողջովին կամ մասամբ անվավեր ճանաչելու կամ պահանջի բավարարումն ամբողջովին կամ մասամբ մերժելու մասին, ինչպես նաեւ նշում՝ անվավերության հետեւանքների մասին...:

Պետական մարմնի կամ դրա պաշտոնապար անձի ակտի անվավերության հիմքերն ամրագրված են նաեւ «Վարչարարության հիմունքների եւ վարչական վարույթի մասին» ՏՏ օրենքի 63 հոդվածում (ըստ նշված օրենքի՝ վարչական վեճերն ըստ էության լուծվում են արտադարական կարգով): Իսկ նույն օրենքի 64 հոդվածում

նշված են ակտն անվավեր ճանաչելու հետեւանքները: Նշված հոդվածները վերաբերում են բացառապես վարչական մարմինների կողմից ընդունված ակտերին:

ՆՏ քաղ. դատ. օր.-ի վերոնշյալ դրույթներում «ակտն ամբողջովին կամ մասամբ անվավեր ճանաչելու» եւ «նշում՝ անվավերության հետեւանքների մասին» բառակապակցություններից, ինչպես նաեւ «Վարչարարության հիմունքների եւ վարչական վարույթի մասին» ՆՏ օրենքի նորմերից բխում է, որ քաղ. դատ. օր.-ի 163 հոդվածը, հետեւաբար՝ քաղ. դատ. օր.-ի ամբողջ 26-րդ գլուխը, նվիրված է միայն *ոչ արդարադատական* գործառույթներ իրականացնող մարմինների եւ դրանց պաշտոնատար անձանց գործունեության օրինականության նկատմամբ դատական վերահսկողությանը:

Բացի դրանից, քաղ. դատ. օր.-ի 163 հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ «Այն դեպքում, երբ քաղաքացու կամ իրավաբանական անձի խախտված իրավունքը չի կարող վերականգնվել միայն պետական մարմնի, տեղական ինքնակառավարման մարմնի կամ դրանց պաշտոնատար անձի՝ օրենքին հակասող ակտն անվավեր ճանաչելու միջոցով, դատարանն իրավունք ունի իր վճռով պարտադրել համապատասխան մարմնին կամ պաշտոնատար անձին՝ ընդունելու քաղաքացու՝ օրենքով երաշխավորվող իրավունքները եւ (կամ) ազատությունները վերականգնող ակտ»: Ակնհայտ է, որ նման կարգավորումը կարող է վերաբերել միայն վարչական, այլ ոչ թե դատական ակտերին:

ՆՏ դատավարական օրենսդրության վերլուծությունը ցույց է տալիս նաեւ, որ **գործն ըստ էության լուծող** դատական ակտերը ենթակա են դատական վերահսկողության դատավարական օրենսդրությամբ սահմանված հատուկ կարգով, կոնկրետ դեպքում՝ քաղ. դատ. օր.-ի չորրորդ («Վարույթը վերաքննիչ դատարանում») եւ հինգերորդ («Վարույթը վճռաբեկ դատարանում») բաժինների կանոններով:

Ինչ վերաբերում է միջանկյալ դատական ակտերին, ապա օրենսդիրը հստակեցրել է այն ակտերի շրջանակը, որոնք ենթակա են բողոքարկման: Այսպես, ՆՏ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ բողոքարկման ենթակա են միայն հետեւյալ՝ **գործն ըստ էության չլուծող (միջանկյալ)** դատական ակտերը՝ հայցադիմումի ընդունումը մերժելու մասին որոշումը (քաղ. դատ. օր.-ի 91 հոդված), հայցադիմումը վերադարձնելու մասին որոշումը (քաղ. դատ. օր.-ի 92 հոդված), հայցը կամ դիմումն առանց քննության թողնելու մասին որոշումը (քաղ. դատ. օր.-ի 104 հոդված), գործի վարույթը կասեցնելու մասին որոշումը (քաղ. դատ. օր.-ի 108 հոդված), դատական սանկցիա կիրառելու

մասին որոշումը (քաղ. դատ. օր.-ի 115 հոդված), լրացուցիչ վճռի կայացումը մերժելու մասին որոշումը (քաղ. դատ. օր.-ի 142 հոդված), վճիռը պարզաբանելու կամ վրիպակները, գրասխալները եւ թվաբանական սխալներն ուղղելու մասին որոշումը (քաղ. դատ. օր.-ի 143 հոդված), վերաքննիչ բողոքը վերադարձնելու մասին որոշումը (քաղ. դատ. օր.-ի 212 հոդված (այս որոշման բողոքարկելիությունը սահմանվել է ՆՆ Ազգային ժողովի կողմից 18.02.2004թ. ընդունված՝ ՆՆ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին օրենքով)): Դատարանների կողմից կայացվող մյուս՝ միջանկյալ դատական ակտերը (գործը դռնփակ նիստում քննության առնելու, բացարկի կամ ինքնաբացարկի ընդունման կամ մերժման, վկային հարկադիր բերման ենթարկելու, ապացույցներ պահանջելու եւ ապահովելու, փորձաքննություն եւ փորձագետ նշանակելու, դատական հանձնարարության, բաց թողնված ժամկետը վերականգնելու կամ չվերականգնելու, գործն այլ դատարանի քննության փոխանցելու, գործերը միացնելու կամ առանձնացնելու, գույքի հետախուզում հայտարարելու, հայցի ապահովման միջոց կիրառելու կամ այն վերացնելու, արագացված դատաքննություն կիրառելու, նիստը հետաձգելու, արձանագրության վերաբերյալ դիտողություններն ընդունելու կամ մերժելու մասին որոշումները) բողոքարկման ենթակա չեն:

Նարկ է նշել նաեւ քաղ. դատ. օր.-ի այն դրույթները, որոնց համաձայն՝ առաջին արյանի դատարանի որոշումները կարող են բողոքարկվել վերաքննիչ կարգով միայն ՆՆ քաղ. դատ. օր.-ով եւ այլ օրենքներով նախատեսված դեպքերում (քաղ. դատ. օր.-ի 221 հոդվածի 1-ին մաս) եւ առաջին արյանի դատարանների եւ փնտեսական դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտնելու եւ վերաքննիչ, փնտեսական դատարանների՝ օրինական ուժի մեջ չմտնելու որոշումները կարող են բողոքարկվել վճռաբեկության կարգով միայն քաղ. դատ. օր.-ով եւ այլ օրենքներով նախատեսված դեպքերում (քաղ. դատ. օր.-ի 222 հոդվածի 2-րդ մաս):

Դատարանի վերոհիշյալ՝ գործն ըստ էության չուժող (միջանկյալ) դատական ակտերի բնույթի վերլուծությունից հետեւում է, որ օրենսդիրը հիմնականում բողոքարկելի է համարում այն բոլոր ակտերը, որոնք կարող են կասեցնել կամ խոչընդոտել դատարանի մարզելիության իրավունքի իրացման ընթացքը, այն է՝ հայցադիմումի ընդունումը մերժելու, հայցադիմումը վերադարձնելու, հայցը կամ դիմումն առանց քննության թողնելու, գործի վարույթը կասեցնելու մասին որոշումները: Բողոքարկման ոչ ենթակա վերոհիշյալ ակտերն իրենց բնույթով

այնպիսին են, որ չեն կասեցնում գործի քննության հնարավորությունը եւ վերաբերում են գործի քննությունը կազմակերպելու՝ դատավորի հայեցողությանը:

Օրենսդրի կողմից առանձին դատական ակտերի բողոքարկման հնարավորության բացառումը բխում է դատավարությունն անհարկի ձգձգումներից զերծ պահելու անհրաժեշտությունից, քանի որ դատարաններում քաղաքացիական դատավարության կարգով գործերի քննության համար օրենքը սահմանում է հստակ ժամկետներ: Փաստորեն, օրենսդիրը, յուրաքանչյուր կոնկրետ դատական ակտի կապակցությամբ, առաջնորդվելով արդարադատության շահերից բխող որոշակի նպատակներով եւ խնդիրներով, սահմանում է այս կամ այն դատական ակտի բողոքարկելիությունը: Ուստի ՆՏ քաղ. դատ. օր.-ի 26-րդ գլխի նորմերի գործողության մեխանիկական տարածումը դատական ակտերի վրա՝ կարող է հանգեցնել արդարադատության շահերին հակասող իրավիճակների առաջացման, ինչը կհակասի քաղաքացիական դատավարության օրենսդրության ողջ տրամաբանությանը:

Դատական ակտերի, դատարանների եւ դրանց պաշտոնատար անձանց գործողությունների (անգործության) նկատմամբ բողոքարկման այն նույն կարգի կիրառումը, որը գործում է այլ պետական մարմինների կամ պաշտոնատար անձանց ակտերը վիճարկելու համար, կդանդաղեցնի դատական քննության գործընթացը՝ դրանով սպեղծելով դատաքննությունը ողջամիտ ժամկետում կազմակերպելու՝ արդարադատության իրականացման երաշխիքի խախտման վրանգ: Դատական իշխանության ներսում դատարանների եւ դրանց պաշտոնատար անձանց ակտերի բողոքարկումը պետք է իրականացվի հատուկ դատավարական կարգով՝ այն հաշվով, որ վերջինս չխոչընդոտի դատաքննության բնականոն ընթացքը, չվրանգի դրա արդյունավետությունը:

Նաշվի առնելով պետական իշխանության համակարգում գործադիր եւ դատական մարմինների դերը եւ նշանակությունը, արդարադատության եւ կառավարման գործառույթների էությունը, դրանց առանձնահատկությունները, չի կարող իրավակարգավորման միեւնույն ձեւը կիրառվել դատական իշխանության կողմից ներհամակարգային վերահսկողության եւ գործադիր մարմինների գործունեության դատական վերահսկողության պարագաներում:

5. Բողոքարկման ինստիտուտի ողջ տրամաբանությունը՝ ընդհանրապես, եւ արդարադատության համակարգի ներսում՝ մասնավորապես, հանգում է նրան, որ մի օղակի ապօրինի վարքագծի վիճարկումը հասցեագրված լինի բացառապես վերադաս արյանին: Այս տրամաբանությամբ է կառուցված ՆՏ արդարադատական

համակարգի ներսում բողոքարկման ողջ մեխանիզմը: Գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերը բողոքարկվում են վերաքննության եւ վճռաբեկության կարգով՝ քաղ. դատ. օր.-ի 4-րդ եւ 5-րդ բաժինների կանոնների հիման վրա: Ինչ վերաբերում է գործն ըստ էության չլուծող (միջանկյալ) դատական ակտերին, ապա ՏՏ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում դատական ակտերի բողոքարկման կարգի կապակցությամբ կատարված փոփոխությունները եւս ելնում են նշված փրամաբանությունից եւ միտված են նրան, որ ապահովվի դատարանների եւ դրանց պաշտոնատար անձանց ակտերի դեմ բերված բողոքների կոլեգիալ կարգով քննությունը, ինչը կստեղծի արդյունավետության եւ օբյեկտիվության լրացուցիչ երաշխիք: Այսպես. ՏՏ Ազգային ժողովի կողմից 18.02.2004թ. ընդունված՝ ՏՏ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին օրենքը սահմանում է վերաքննիչ բողոքը վերադարձնելու մասին որոշման բողոքարկելիությունը՝ ամրագրելով, որ այդ որոշումը ենթակա է բողոքարկման վճռաբեկության կարգով: 21.02.2007թ. ՏՏ Ազգային ժողովի կողմից ընդունված եւ 07.04.2007թ. ուժի մեջ մտած՝ «ՏՏ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին» ՏՏ օրենքով սահմանվում է դատարանների առանձին որոշումների բողոքարկման նոր կարգ, որի համաձայն՝ մասնավորապես, Կրեմլի դատարանի որոշումների դեմ բերված բողոքները Կրեմլի դատարանում պետք է քննվեն կոլեգիալ՝ երեք դատավորի կազմով, հայցադիմումի ընդունումը մերժելու, հայցադիմումը վերադարձնելու, հայցը կամ դիմումն առանց քննության թողնելու, գործի վարույթը կասեցնելու մասին առաջին աստիճանի դատարանի որոշումները ենթակա են բողոքարկման վերաքննիչ դատարան: Նույն փրամաբանությունն է արտահայտված նաեւ ՏՏ դատական օրենսգրքում:

ՏՏ քաղ. դատ. օր.-ի 26-րդ գլխի դրույթների ամբողջական փրամաբանումը դատարանների եւ դրանց պաշտոնատար անձանց ակտերի վիճարկման վրա՝ կիսախտի վերոհիշյալ փրամաբանությունը, ինչի արդյունքում կստեղծվի առաջին աստիճանի դատարանի դատավորի կողմից, այսինքն՝ հավասար կամ ցածր պետախիշխանական մակարդակի վրա գտնվող դատավորի կողմից նույն դատարանի նախագահի կամ վերադաս աստիճանի դատարանների դատավորների գործողությունների (անգործության) վիճարկման վերաբերյալ դիմումները քննության առնելու հնարավորություն: Ընդ որում, նման մոտեցման դեպքում հնարավոր է դառնում մի իրավիճակ, երբ կոլեգիալ կազմով կայացված դատական ակտը կարող է միանձնյա դատական քննության առարկա դառնալ: Մինչդեռ քաղաքացիական դատավարական

օրենսդրության զարգացումներն ընթանում են այն ուղղությամբ, որ ապահովեն դարական ակտերի դեմ բերված բողոքների կոլեգիալ քննությունը:

Ուստի դատարանների եւ դրանց պաշտոնապար անձանց ակտերի բողոքարկումը կարող է տեղի ունենալ միայն օրենսդրությամբ սահմանված հատուկ դատարարական կարգով:

6. Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է նաեւ, որ հայցը կամ դիմումը դատարան՝ իրավական պաշտպանության այն միջոցներն են, որոնցով հիմնական իրավունքների, այդ թվում դատական պաշտպանության իրավունքի կրող հանդիսացող ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձը պաշտպանվում է իր իրավունքների փարաբնույթ խախտումներից, որոնք կարող են կատարվել ինչպես հանրային իշխանության, այնպես էլ մասնավոր անձանց կողմից: Իշխանության ուրնձգություններից անձի պաշտպանվելու ամենաարդյունավետ միջոցը դատարան դիմելու նրա իրավունքն է, որը Նայաստանի Նանրապետությունում, ինչպես եւ բոլոր այլ իրավական պետություններում, ունի սահմանադրական (հիմնարար) իրավունքի բնույթ (ՆՆ Սահմանադրության 18 հոդվածի 1-ին մաս):

Անձի դատական պաշտպանության սահմանադրական իրավունքից ածանցվում է պետության պոզիտիվ պարտականությունը՝ ապահովել այն թե՛ նորմասպեղծ, թե՛ իրավակիրառման գործունեություն իրականացնելիս: Դա ենթադրում է, մի դեպքում, օրենսդրի պարտականությունը՝ լիարժեք դատական պաշտպանության հնարավորություն եւ մեխանիզմներ ամրագրել օրենքներում, մյուս կողմից, իրավակիրառողի պարտականությունը՝ առանց բացառությունների քննարկման ընդունել անձանց՝ օրինական կարգով իրենց ուղղված դիմումները, որոնցով նրանք հայցում են իրավական պաշտպանություն իրենց իրավունքների ենթադրյալ խախտումներից:

Ակնհայտ է, որ առաջին հերթին այս պահանջը վերաբերում է դատարաններին, քանի որ այդ մարմիններն են, որ օժտված են իրավական պաշտպանության համապարփակ լիազորություններով: Բացի դրանից, դատական իշխանությունն է, որ անկախ է բոլոր այլ մարմիններից եւ պարտավոր է վերահսկել իշխանության մյուս ճյուղերին պատկանող բոլոր մարմինների կողմից իրավաչափ գործելու իրենց պարտականության կատարումը, վերացնելով այդ մարմինների այն իրավական ակտերը, գործողությունները կամ անգործությունը, որոնք խախտում են անձանց սուբյեկտիվ իրավունքները կամ, այլ կերպ՝ ուրնձգում են Սահմանադրությամբ երաշխավորված իրավակարգի դեմ:

Մյուս կողմից, դաբական իշխանությունը միակ իշխանությունն է, որն ինքն է ունակ եւ պարտավոր վերահսկելու իրեն, այսինքն՝ վերադաս արյանների դաբարանները պարտավոր են վերացնել ավելի ստորին արյանների թույլ Գրված դաբական սխալները: Սակայն իրեն ուղղված դիմումների հանդեպ դաբարանի կողմից անգործություն ցուցաբերելը, ըստ էության, խաթարում է դաբական պաշտպանության իրավունքի էությունը: Նման մոտեցումն անհնարին է դարձնում արդարադաբությունը, այն դառնում է անձանց համար ոչ մաբչելի: Նման իրավիճակն անհամաբեղելի է իրավական պեբության սահմանադրաիրավական սկզբունքների հեբ:

Դաբարանի՝ արդարադաբության գործառույթ իրականացնելու միակ հիմքը օրենքով սահմանված կարգով իրեն ուղղված դաբական պաշտպանության պահանջ պարունակող դիմումների քննությունն է: Առաջին արյանի դաբարանը որեւէ հայեցողություն չունի օրենքին համապաբասխանող դիմումին ընթացք Գրվու կամ չԳրվու հարցում՝ այն պեբք է ընդունվի վարույթ եւ քննվի անվերապահորեն եւ առանց որեւէ բացառության: Օրենքին չհամապաբասխանող դիմումները վարույթ չեն ընդունվում, սակայն, եթե դրանք ժամանակին շրկվում են, ապա կարող են վերսբին ներկայացվել: Այլ է իրավիճակը վերադաս դաբական արյաններում, որոնցում դիմումի թույլաբեղիության պահանջները կարող են ավելի խիստ լինել: Սակայն այս արյաններում եւս դիմումների ընդունումը դաբարանի վարույթ չի կարող իրականացվել կամայականորեն:

Օրենսդիր մարմնի խնդիրն է ազգային դաբավարական իրավունքում ամրագրելու անգործության հաղթահարման արդյունավեբ մեխանիզմներ: Նարցը վերաբերում է դաբական պաշտպանության արդյունավեբ միջոցների երաշխավորմանը՝ հենց անգործության դեմ գործուն իրավական երաշխիքներ ձեռնարկելու եղանակով, ապահովելու եւ երաշխավորելու մարդու արդյունավեբ դաբական պաշտպանության սահմանադրական իրավունքը:

7. Սահմանադրական դաբարանն ուշադրություն է հրավիրում նաեւ այն Գրասբի վրա, որ մինչեւ ՆՆ քաղաքացիական դաբավարության օրենսգրքում Գրվիոխություններ եւ լրացումներ կաբարելու մասին 18.02.2004թ. ՆՆ Ազգային ժողովի կողմից ընդունված օրենքի ուժի մեջ մբնելը ՆՆ քաղաքացիական դաբավարության օրենսգիրքը (ոչ 26-րդ գլխում) նախաբեսում էր այնպիսի կարգավորում, որով Գրվա էր արվել բացառել դաբարանի (դաբավորի) անգործության հեբեանքով հայցադիմումը չընդունելը: Այդ կարգավորումը, մասնավորապես, կայանում էր հեբեյալում. ՆՆ քաղաքացիական դաբավարության օրենսգրքի՝

նախկին խմբագրությամբ 91 հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ եռօրյա ժամկետում հայցադիմումի ընդունումը մերժելու մասին որոշում չկայացվելու դեպքում **հայցադիմումը համարվում էր ընդունված**: Այսինքն՝ եթե դափավորը, անգործություն դրսևորելով, օրենքով սահմանված եռօրյա ժամկետում չէր կայացնում ո՛չ հայցադիմումն ընդունելու, ո՛չ հայցադիմումը վերադարձնելու եւ ո՛չ էլ հայցադիմումի ընդունումը մերժելու մասին որոշում, ապա օրենքի ուժով հայցադիմումը համարվում էր ընդունված:

Վերոհիշյալ կարգավորումը, սակայն, փոփոխության է ենթարկվել ՏՏ քաղաքացիական դափավարության օրենսգրքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին 18.02.2004թ. ՏՏ Ազգային ժողովի կողմից ընդունված օրենքով, որի 6-րդ հոդվածով ՏՏ քաղաքացիական դափավարության օրենսգրքի վերոհիշյալ 91 հոդվածի 2-րդ կետը շարադրվել է հետևյալ խմբագրությամբ. «Դափարանը, սույն օրենսգրքի 144-րդ հոդվածի 2-րդ կետով սահմանված կարգով, հայցադիմումի ընդունումը մերժելու մասին կայացնում է որոշում՝ հայցադիմումն սփանալու օրվանից եռօրյա ժամկետում որոշումը, հայցադիմումը եւ դրան կից փաստաթղթերը պարզաձև ձևով ուղարկելով հայցվորին»: Ներկայիս խմբագրությամբ գործող ՏՏ քաղաքացիական դափավարության օրենսգրքում բացակայում է վերոհիշյալ այն կարգավորումը, որը բացառում էր դափարանի մարչելիության իրավունքի խախտումն այն դեպքերում, երբ դափավորն օրենքով սահմանված ժամկետում չէր կայացնի հայցադիմումն ընդունելու, ընդունումը մերժելու կամ վերադարձնելու մասին որոշում: Սակայն այդպիսի իրավական կարգավորումը նույնպես խնդրի վերջնական լուծում չէր, քանի որ կարող էր անգործություն ի հայտ գալ նաեւ հայցադիմումը քննության ընդունելուց հետո: Այսուհանդերձ, վերոհիշյալ փոփոխությունից հետո ձևավորվել է այնպիսի իրավակիրառական պրակտիկա, որը, ըստ գործի նյութերի եւ կողմերի դիրքորոշումների, վկայում է քաղաքացու սահմանադրական իրավունքի փաստացի խախտման, ինչպես նաեւ պարճառված վնասի փոխհատուցման արդյունավետ մեխանիզմների բացակայության մասին:

ՏՏ սահմանադրական դափարանն իր 2006թ. հոկտեմբերի 18-ի ՍԴՌ-652, 2006թ. նոյեմբերի 16-ի ՍԴՌ-665, 2007թ. ապրիլի 9-ի ՍԴՌ-690 եւ մի շարք այլ որոշումներով բազմիցս անդրադառնալով արդարադափարության մարչելիության եւ արդյունավետության խնդիրներին, առաջնորդվելով ՏՏ Սահմանադրության 1, 3, 14, 18, 19, 42, 43 եւ այլ հոդվածներով, Մարդու իրավունքների եւ հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի, միջազգային

իրավական այլ փաստաթղթերում ամրագրված հիմնադրույթներով, վկայակոչելով նաև ժողովրդավարության զարգացման միջազգային փորձն ու Մարդու իրավունքների եվրոպական դափարանի նախադեպային պրակտիկան, կարելու է անձի իրավունքների արդյունավետ պաշտպանությունը երաշխավորելու համար նորմատիվ իրավական բավարար նախադրյալների ստեղծումն ու զարգացումը՝ հարկապես միջազգային այն պարտավորությունների շրջանակներում, որպիսիք Նայասֆանի Նանրապետությունն ստանձնել է Եվրոպայի խորհրդի առջև: Միաժամանակ, կարելու է այդ պարտավորություններից բխող ներպետական հայեցողական որոշակի ազատությունն արդարադատության մարջելիության եւ, հարկապես՝ դատական բողոքարկման իրավունքի օրենսդրական սահմանափակումների հարցում:

Նկատի ունենալով, որ դատական իշխանության համակարգում արդարադատական գործընթացի բոլոր փուլերն օրենքով կանոնակարգված են, որոշակիացված են բողոքարկման ընթացակարգերը, նախատեսված են դատական իշխանության բնականոն գործունեության որոշակի երաշխիքներ, այսուհանդերձ, սահմանադրական դափարանը գրնում է, որ դատական իշխանության պաշտոնավար անձանց անգործության վերացման արդյունավետ ձևերի հարցն օրենսդրական լրացուցիչ կանոնակարգման խնդիր ունի:

ՆՏ դատական օրենսգրքի 89, 90 հոդվածներով սահմանված են դատավորի պաշտոն զբաղեցնող անձանց պարտադիր վարքագծի կանոնները: Նույն օրենսգրքի մի շարք այլ հոդվածների համաձայն ընդհանուր իրավասության, քաղաքացիական, քրեական, վարչական, վերաքննիչ դափարանների նախագահների, ՆՏ վճռաբեկ դափարանի նախագահի անմիջական պարտականությունն այդ դափարանների բնականոն գործունեությունն ապահովելը եւ դատավորի կողմից նրա անմիջական պարտականությունների կատարմանը հեղուկելն է (25, 30, 34, 38, 49 եւ 61 հոդվածներ), ընդ որում, դափարանների նախագահների այդ պարտականության ոչ պարզաճ իրականացումը նույն օրենսգրքի 165 հոդվածի 1-ին մասի համաձայն նրանց կարգապահական պարտասխանատվության ենթարկելու հիմք է:

Սահմանադրական դափարանն արձանագրում է, որ օրենսդրական վերջին զարգացումները մասնակիորեն են լուծում քննության առարկա խնդիրը (հանձին նաև կարգապահական վարույթի ինստիտուտի (համաձայն ՆՏ դատական օրենսգրքի 155 հոդվածի)): Բացի դրանից, դափարանի բնականոն գործունեության ապահովման փեսակետից օրենքը որոշակի պարտավորություններ է դնում նաև

դարարանների նախագահների խորհրդի վրա (մասնավորապես, ՆՏ դարական օրենսգիրք, հոդվ. 72): Այսուհանդերձ, հաշվի առնելով նաև ձեւավորված իրավակիրառական պրակտիկան, ելնելով ՆՏ քաղ. դար. օր.-ի 91 հոդվածի 2-րդ կետի իմպերատիվ պահանջից՝ հայցադիմումն ստանալու պահից դրա մերժման վերաբերյալ եռօրյա ժամկետում որոշում կայացնելու վերաբերյալ, ինչպես նաև նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ դարական իշխանության մարմիններում անգործության պարագան անձի արդարադատության մարզելիության իրավունքի սահմանափակման պարճառ է դառնում, սահմանադրական դարարանը գտնում է, որ, նախ. ՆՏ վճռաբեկ դարարանը կարող էր, օրենսդրության փարակերպ ընկալման ու մեկնաբանման պայմաններում, երաշխավորել մարդու արդարադատության մարզելիության իրավունքը՝ օրենքի միատեսակ կիրառումն ապահովելու միջոցով: Սակայն խնդիրը միայն օրենքի մեկնաբանման ճանապարհով արդյունավետ չի կարող լուծվել: ՆՏ Ազգային ժողովն առավել հստակ պետք է սահմանի դարարանների, նրանց պաշտոնապար անձանց անգործության հետեւանքով անձի խախտված իրավունքները դարավարական ողջամիտ ժամկետում վերականգնելու եւ պարճառված վնասը փոխհատուցելու արդյունավետ ընթացակարգեր, որոնց բացակայության պայմաններում լիարժեք չի կարող երաշխավորվել նաև արդարադատության մարզելիության՝ անձի իրավունքն այն բովանդակությամբ, որն անմիջականորեն բխում է ինչպես ՆՏ Սահմանադրության 18, 19 հոդվածների, այնպես էլ Մարդու իրավունքների եւ հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 6 հոդվածի իմաստից: Իսկ այդ խնդիրը դուրս է ՆՏ քաղ. դար. օր.-ի 26-րդ գլխի գործող նորմերի իրավակարգավորման շրջանակներից:

8. Ինչ վերաբերում է վնասի փոխհատուցման վերաբերյալ դիմողի պահանջին, ապա սահմանադրական դարարանն արձանագրում է, որ այդ հարցի լուծումը դուրս է սահմանադրական դարարանի լիազորությունների շրջանակներից եւ վերապահված է ՆՏ Սահմանադրության 92 հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված դարարաններին: ՆՏ Սահմանադրության 101 հոդվածի 6-րդ մասը սահմանում է, որ սահմանադրական դարարան կարող է դիմել յուրաքանչյուր ոք՝ կոնկրետ գործով, երբ առկա է դարարանի վերջնական ակտը, սպառվել են դարական պաշտպանության բոլոր միջոցները եւ վիճարկում է այդ ակտով իր նկատմամբ կիրառված **օրենքի դրույթի սահմանադրականությունը**: Դրանով սահմանափակված է անհատական դիմումների շրջանակը: Իսկ ՆՏ Սահմանադրության 5 հոդվածի պահանջն է, որ «Պետական եւ փրեզական ինքնակառավարման մարմիններն ու պաշտոնապար

անձինք իրավասու են կապարելու միայն այնպիսի գործողություններ, որոնց համար լիազորված են Սահմանադրությամբ կամ օրենքներով»: Միաժամանակ, սահմանադրական դատարանն օրենքի սահմանադրականության հարցը, ըստ Սահմանադրության 100 հոդվածի, լուծում է օրենքով սահմանված կարգով: Իսկ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՏՏ օրենքի 68 հոդվածի 8-րդ մասի համաձայն սահմանադրական դատարանն օրենքի սահմանադրականության հարցի քննության արդյունքով կարող է ընդունել հետևյալ որոշումներից մեկը.

1) վիճարկվող ակտը Սահմանադրությանը համապատասխանող ճանաչելու մասին.

2) վիճարկվող ակտն ամբողջությամբ կամ մասամբ Սահմանադրությանը հակասող եւ անվավեր ճանաչելու մասին:

Այլ որոշում սահմանադրական դատարանն իրավասու չէ ընդունելու:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից, ղեկավարվելով Նայասարանի Նանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետով, 102 հոդվածով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Նայասարանի Նանրապետության օրենքի 63, 64 եւ 69 հոդվածներով, Նայասարանի Նանրապետության սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

1. Նայասարանի Նանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 26-րդ գլուխը համապատասխանում է Նայասարանի Նանրապետության Սահմանադրությանը:

2. Նայասարանի Նանրապետության Սահմանադրության 102 հոդվածի երկրորդ մասի համաձայն սույն որոշումը վերջնական է եւ ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՏՈՂ

Գ.ՆԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ